

5. ZÁKLADNÍ CHRONOLOGICKÝ VÝVOJ LIBICKÉ AGLOMERACE

Pro vymezení základních vývojových fází libického hradiště a jeho aglomerace byly použity především dva klíčové zdroje. Stanovení relativně chronologické řady je založeno na souborech keramiky získaných ze stratifikovaných vrstev a na pohřebištích v libické aglomeraci. Vedle výbavy hrobů byl zohledňován také materiál použitý při úpravě hrobové jámy a celkové uspořádání hrobů v rámci pohřebiště.

5.1. Keramika

V nálezových souborech, které pocházejí především z výzkumů na předhradí, jednoznačně převažuje keramika vyrobená z hlíny s výraznou příměsí písku a slídy. Typický je oxidační výpal do červeno-oranžových až hnědočervených barevných tónů. Vnější povrch nádob nese stopy obtáčení, na vnitřní straně je obtáčen pouze okraj a na zbývající části výdutí jsou patrné vertikální rýhy (Turek 1966–68, obr. 11b, 12a, 13a). Z hlediska regionálního vývoje raně středověké keramiky spadají tyto soubory do východočeského výrobního okruhu (Šolle 1972). Mimo tuto domácí produkci se sporadicky vyskytují zlomky keramiky z dalších regionů (Princová–Justová 1994); jejich podíl však můžeme vyjádřit ve zlomcích procent. Z hlediska datování jsou významné především nálezy keramiky s kalichovitými okraji pocházejícími ze středočeského výrobního okruhu.

Při datování východočeské raně středověké keramiky můžeme vycházet především z chronologie vytvořené Milošem Šolle (1972).³⁷ Ten rozlišuje, odhlédne-li od absolutního datování, pět stupňů, které lze ztotožnit s tradičním dělením od časně slovanského přes starší, střední, mladší až do pozdně hradištního období. Přestože autor uvádí, že se soustředil především na kvalitní stratifikované soubory, bohu-

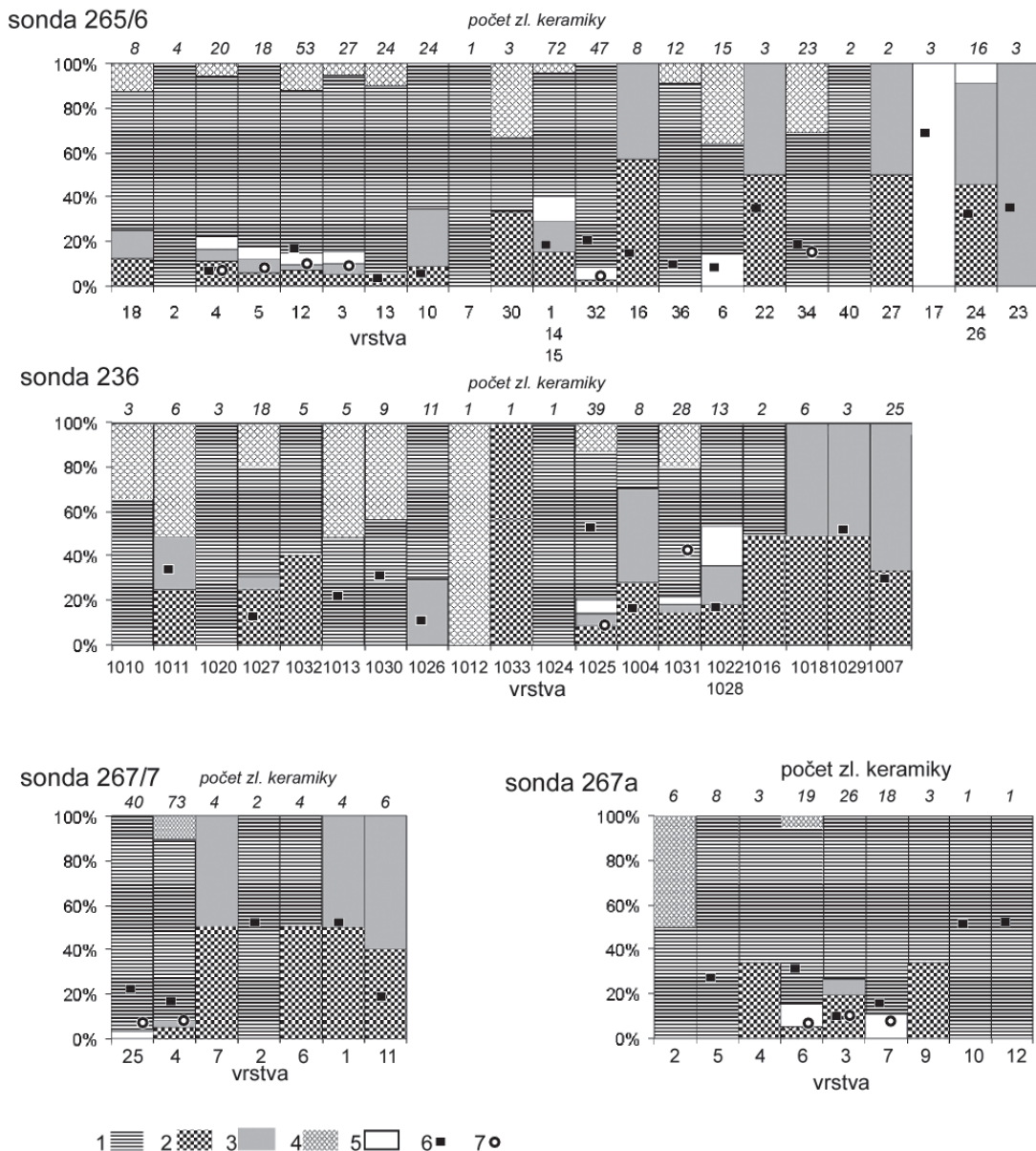
žel nepopisuje podrobněji metodiku výběru vzorku a skryta zůstala i samotná metoda statického zpracování. Vedle některých jen velmi obtížně definovatelných kvalitativních kritérií (např. „ostřejší profilace okraje“) představuje ve fázích II–V (starší až mladší doby hradištní) spolehlivou oporu pouze rytá výzdoba (Šolle 1972; Bartošková 2000). Dynamičtější vývoj v morfologii okrajů nádob je patrný až závěru sledovaného období ve fázích IVB–VB.

Vzhledem k výše zmíněným námitkám k metodě, jakou byly jednotlivé chronologické horizonty definovány, bylo nezbytné vytvořit nezávislou relativní chronologickou řadu libické raně středověké keramiky. K tomuto účelu bylo třeba využít soubory ze stratifikovaných nálezových situací, které se vyskytují především při okraji opevněného areálu. Takový materiál se podařilo získat ze sond 236, 265/6, 265/7 a 267 A na jižním okraji předhradí (obr. 7). Hlavní pozornost se soustředila na rytou a plastickou výzdobu a morfologii okrajů. Posuzovány byly zlomky hrncovitých nádob, které v souborech libické keramiky jednoznačně dominují. Jiné tvary jako misky nebo lahve se vyskytují sporadicky. Z hlediska použité keramické hmoty je sledovaný soubor homogenní a výrazně se neliší v rámci jednotlivých chronologických fází.

Vzhledem k malému objemu zpracovávaných souborů (celkem 792 zlomků) byly využity veškeré okraje a zdobené zlomky keramiky. Rytou výzdobu můžeme rozdělit do dvou hlavních skupin: hřebenovou výzdobu (vlnice a vpichy; 1–3) a výzdobu provedenou jednoduchým rydlem (jednoduchá vlnice a rytá šroubovice). Zvláštní skupinu představuje tzv. „keramika slavníkovské fáze“³⁸ (Princová–Justová 1994), která kombinuje jeden pás výzdoby v pohrdlí

³⁷ Šolleho způsob datování keramiky byl aplikován také na nedávno publikované soubory z Kutnohorska a Kolínska (Klápště – Tomášek 2000, Zápotocký 2003).

³⁸ Z hlediska chronologie je tento pojem zavádějící, neboť výskyt tohoto typu keramiky výrazně přesahuje historicky doloženou éru Slavníkovců. Keramika tzv. „slavníkovské fáze“ zapadá svým charakterem do východočeského výrobního okruhu, který neprocházal v průběhu 11. – počátku 12. století výraznějšími změnami (Sigl 1972).

Obr. 9 Libice nad Cidlinou – sondy 236, 265/6, 265/7, 267a, zastoupení zdobených zlomků keramiky okrajů nádob. 1 – rytá šroubovice, 2 – hřebenové vpichy, 3 – hřebenová vlnice, 4 tzv. keramika slavníkovské fáze, 5 – jednoduchá vlnice, 6 – jednoduchý oříznutý okraj, 7 – okraj se vzhůru vytaženou horní hranou.

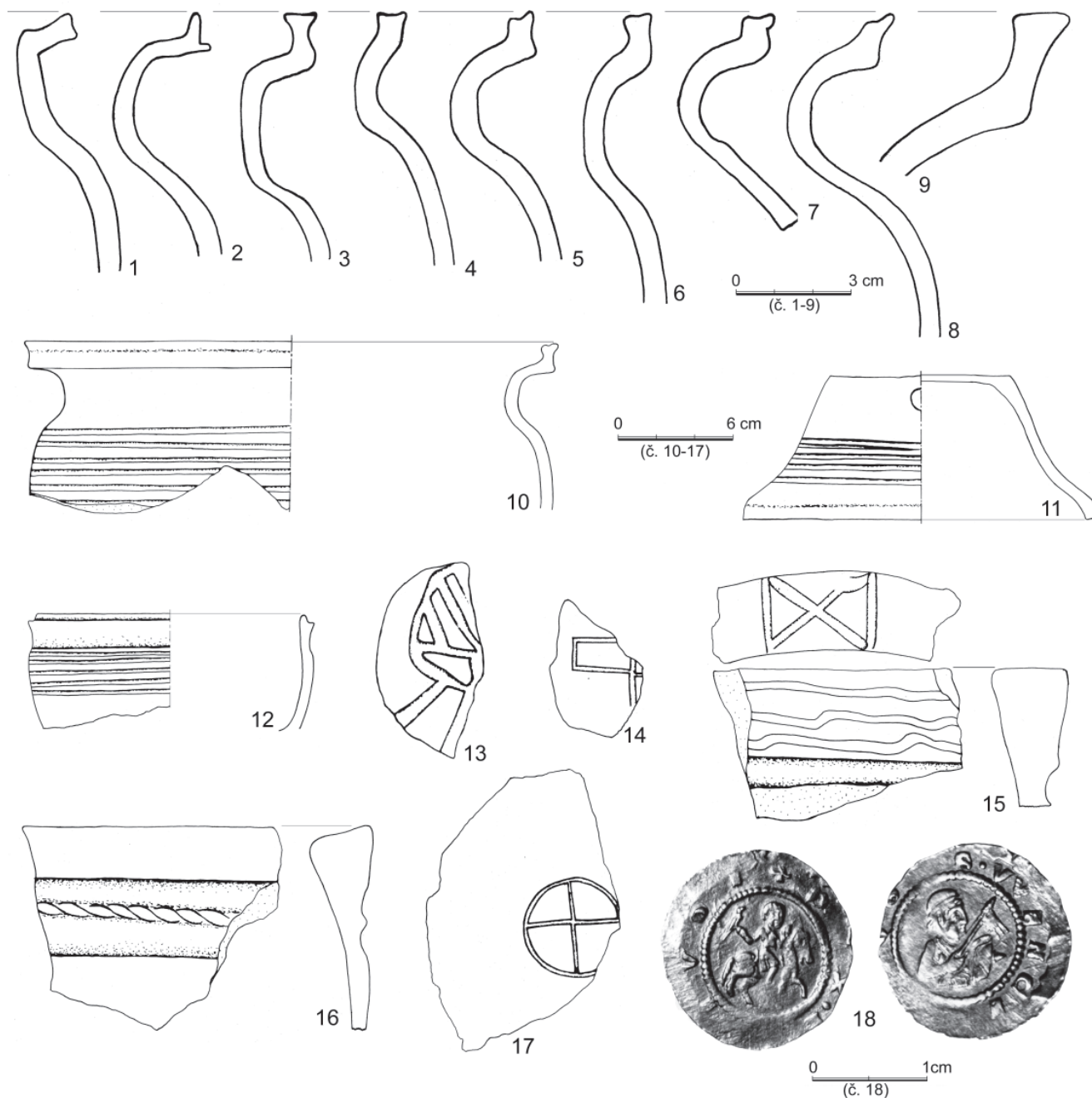
(vpichy a vlnice provedené jak hřebenem tak i jednoduchým rydlem) následovaný rytou šroubovicí (obr. 8:4–8). Poměrně málo zastoupené okraje nádob jsou z hlediska morfologie rozděleny do dvou hlavních kategorií. V první jsou zastoupeny jednoduché válcovitě, kuželovitě nebo nálevkovitě seříznuté okraje. Druhou skupinu charakterizují nálevkovitě seříznuté okraje, jejichž horní hrana je zdůrazněna povytažením šikmo nebo kolmo vzhůru (obr. 8:5–7).

Z hlediska výzdoby můžeme konstatovat, že na stratigraficky nejstarších nálezích keramiky³⁹ se vyskytuje výhradně hřebenová výzdoba (obr. 8, 7).

V mladších pak můžeme sledovat převládající výzdobu jednoduchým rydlem především v podobě ryté šroubovice. Zatímco jednoduché okraje (6) jsou obsaženy téměř ve všech sledovaných souborech, s okraji se zdůrazněnou horní hranou se setkáváme pouze ve vrstvách s převažující keramikou zdobenou rytou šroubovicí. Zda může tato poměrně drobná změna v morfologii okraje indikovat mladší vývojovou fázi v souborech libické mladohradištní keramiky, nelze na základě dostupného stratifikovaného materiálu jednoznačně rozhodnout. Schází nám totiž soubory, v nichž by bylo možné sledovat přechod k pozdě

³⁹ Stratigraficky nejstarší vrstvy obsahující výhradně keramikou s hřebenovou výzdobou (obr. 7): Sonda 236 (vrstvy 1007,

1018, 1029), sonda 265/7 (vrstva 11), sonda 265/6 (vrstvy 16, 17, 22–24, 26, 27).

Obr. 10 Libice nad Cidlinou – předhradí, sonda 28 (1981), Výběr keramiky z vrstvy 6 ve vnitřním příkopu opevnění, na níž spočívala vrstva 5 s nálezem denáru Bořivoje II. z let 1118–1120. 1–10 hrnce se vzhůru vytaženým okrajem, 11 poklička, 12 miska, 13–14 a 17 značky na dnech, 15–16 kyjovité okraje tuhových zásobnic, 18 denár Bořivoje II.

hradištní keramice⁴⁰, která se na libickém předhradí vyskytuje sporadicky⁴¹.

Nejmladší (mlado- pozdně hradištní období) vývojovou fází libického hradiště reprezentují soubory keramiky, pro které jsou typické vzhůru vytažené okraje. Tvarově jsou zastoupeny hrncovité nádoby, vzácně

misky a pokličky. Další typickou součástí těchto keramických souborů jsou fragmenty velkých tuhových zásobnic s kyjovitým okrajem (obr. 10: 15, 16)⁴². Z hlediska chronologie stojí tato keramika na rozhraní raného a vrcholného středověku. Ve srovnání s před-

40 V chronologii Miloše Šolle (1972) ji reprezentuje fáze V.

41 Keramika s nízkými vzhůru vytaženými okraji se vyskytla v sondách 250 (Mařík-Tomášek 2000) a 28 (Justová 1985).

42 Zásobnice s kyjovitým okrajem se vyskytly také v souborech z zánikového horizontu budečského hradiště datovaných též denárem Bořivoje II; ražba z let 1100 – 1107, 1009–1110 (Barošková 1999).

chozím obdobím je patrná výrazná změna technologie. Stopy obtáčení jsou patrné z vnější i vnitřní strany v celé výšce nádoby. Materiál si i nadále zachovává vysoký podíl velmi hrubého písčitého ostřiva. Typická jsou také četná zrnka a šupiny slídy dosahující velikosti až 3 mm. Avšak narozdíl od mladších, již vrcholně středověkých, souborů se zde nevyskytují džbány a trojnožky (Klápště – Tomášek 2000).

5.1.1. Keramika mladší a pozdní doby hradištní – přechod mezi dvěma chronologickými horizonty

Jedním z dosud nevyřešených problémů relativní chronologie libické keramiky je přechod mezi mladší a pozdní dobou hradištní. Vzhledem k tomu, že v libickém keramickém materiálu postrádáme početnější soubory, v nichž by bylo toto období zachyceno, využili jsme patrně nejrozsáhlejší publikovaný soubor keramiky z Kouřimě z polohy u Sv. Jiří a Sv. Klimenta (Šolle 1969). Základem srovnání byla tabulka kvantitativního zastoupení základních forem okrajů ve vztahu k výzdobě (Šolle 1969, obr. 57).

Ve 40 zahloubených objektech autor rozlišil sedm kategorií okrajů, které považuje za chronologicky následné (srov. též Šolle 1972), a výzdobné motivy rozdělil do tří skupin (Šolle 1969, obr. 57). Kategorie A zahrnuje jednoduché ovalené, seříznuté a mírně prožlabené okraje, B a D představují různé varianty s mírně vytaženou hranou horního okraje a do skupin E jsou zahrnuty nízké, vzhůru vytažené okraje, které považujeme za typické až pro následující pozdně hradištní období, stejně tak i zduřelé okraje (F) a okraje zásobnic (G). Vybrané soubory pocházejí jak z polohy u Sv. Jiří tak i z polohy u Sv. Klimenta, nicméně jejich bližší lokalizace na základě publikované části terénní dokumentace možná není. Metodiku výběru zahloubených objektů pro tuto formu statistického zpracování autor bohužel blíže nevysvětluje a stejně tak ani nelze ověřit stratigrafický vztah zahloubených objektů v rámci sídliště.

Při srovnání s keramickým materiálem z libického hradiště byla řešena především následující otázka: lze zjistit chronologickou následnost jednoduchých ovalených a oříznutých okrajů (A) a okrajů s mírně vytaženou horní hranou (E)? Okraje byly rozděleny do tří skupin: A, B+D a E. Počet okrajů, který je na obr. 57 (Šolle 1969) znázorněn ve čtyřech intervalech 1–5, 6–10, 11–20 a více než 20 kusů, byl přepočítán na absolutní hodnoty. Sčítány byly vždy maximální hodnoty intervalu (5, 10, 20) a interval více než 20 byl nahrazen hodnotou 30. Vynesením těchto absolutních hodnot do grafu se ukázalo, že zastoupení vymezených skupin je v souborech z jednotlivých objektů vyvážené a že hodnocení soubor keramiky ze 40 za-

hloubených objektů se překvapivě jeví jako velmi homogenní. V souboru převažuje (kolem 50%) keramika s mírně vytaženou horním hranou a další dvě skupiny se na celém souboru podílí přibližně čtvrtinou.

Při řešení vztahu morfologických změn okrajů nádob v čase jsme se pokusili provést seriační analýzu keramiky ze 17 objektů obsahujících více než 40 zlomků okrajů. Vzhledem k malému množství dat byla analýza provedena „ručně“ (srov. Salač 1997) bez použití speciálního softwaru. Na grafu zobrazujícím procentuální zastoupení okrajů (obr. 13) můžeme sledovat nevýraznou avšak patrnou tendenci vývoje od jednoduchých k nízkým vzhůru vytaženým okrajům. Mírný kvantitativní nárůst je patrný také u nejpočetněji zastoupené skupiny (B+D) okrajů s mírně vytaženou horním hranou. Soubory, které jsou však ze statistického hlediska také méně průkazné. Přestože neznáme kritéria, podle kterých byly jednotlivé objekty vybírány, nepovažujeme kombinaci všech tří skupin okrajů za náhodnou. Vybrané soubory pravděpodobně zachycují poměrně krátký časový interval, kdy můžeme předpokládat výskyt všech tří typů okrajů současně.

5.2. Přehled nálezových situací významných pro určení stratigrafického vývoje lokality

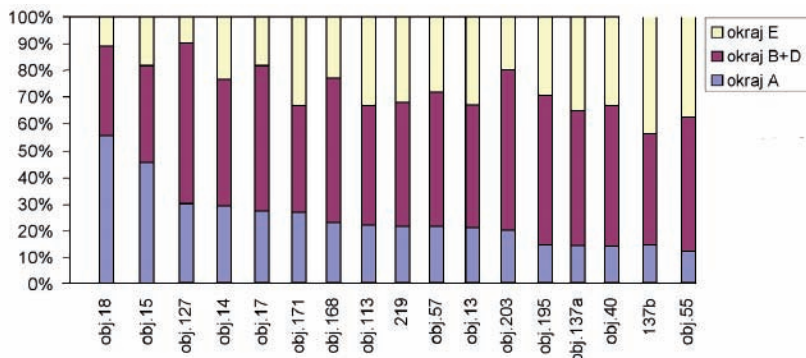
5.2.1. Aglomerace hradiště, pohřebiště a sídliště U nádraží.

Výzkum záchranného charakteru realizoval v aglomeraci hradiště J. Hellich v roce 1896 (Hellich 1897). Hrob 52 v jehož výbavě bylo 10 denárů Boleslava II., zasahoval do sídlištního objektu se středohradištní keramikou (Mařík 2003).

5.2.2. Vnitřní hradiště, areál „knížecí“ rezidence.

Jde o vyrovnávací navážky, které oddělovaly starší a mladší fázi pohřebiště a do které byly zahloubeny základy kostela a palácové stavby. Tato planýrka jednoznačně překrývala sídlištní objekty se středohradištní keramikou a zároveň také hroby, které lze na základě jejich výbavy datovat do téhož období. Vrstva samotná obsahovala již keramiku mladohradištní a stejně tak i objekty do ní zahloubené.

Původně byly v rámci pohřebiště na vnitřním hradišti rozlišeny čtyři chronologické horizonty (Turek 1978). Nejstaršímu byly bez bližšího vysvětlení připsány pouze tři hroby (270, 271, 269), přičemž pouze v hrobě 271 byl nalezen náhrdelník ze skleněných korálek (Turek 1978, 124) a zbývající dva hroby byly bez výbavy. Absolutní datování do rozmezí od

Obr. 11 Kouřim – U sv. Jiří a sv. Klimenta. Graf procentuelního zastoupení vybraných typů okrajů (podle: Šolle 1969).

druhé poloviny až poslední třetiny 9. stol. až do přelomu 9./10. století nelze proto přijmout bez výhrad. Druhý horizont byl vymezen přelomem 9./10. a polovinou 10. století. Z hlediska vertikální stratigrafie je klíčový vztah hrobů k výše zmíněné vrstvě planýrky, která hroby druhé fáze překrývá. Hroby, které tuto vrstvu porušují byly zařazeny do následujících dvou fází. Třetí fázi, dobu existence kostela, reprezentuje podle autora výzkumu jen malý počet hrobů u jižní zdi transeptu. Tato skupina byla vysvětlována jako pohřebiště „knížecí“ rodiny – hroby 272–276 (Turek 1976, 291). Hlavním kritériem pro tuto interpretaci byly „železné ráfy“, kterými byly okovány dřevěné rakve. Další část pohřebiště datované do třetí fáze předpokládá Rudolf Turek jižně a západně od kostela, avšak bez uvedení konkrétních čísel hrobů (Turek 1978). Za počátek čtvrté fáze je považován rok 995, kdy měl být při bouřlivých událostech tohoto roku zdemolován kostel. Za doklad jeho likvidace byly považovány kusy malty nacházené ve výplních hrobů. Konec pohřbívání je spojován s nálezem mince Břetislava I. Tyto argumenty pro datování nejmladší fáze jsou však rovněž problematické. Předně malta a zlomky opuky mohou, ale nemusejí být dokladem likvidace zděné stavby; potvrzují pouze tu skutečnost, že se s maltou v době pohřbu na vnitřním hradišti pracovalo. Ponecháme-li stranou nejasné datování kostela samotného (Merhautová 1995), jeví se dosavadní vymezení čtyř horizontů pohřbívání jako neudržitelné.

Vzhledem k tomu, že pouze malá část hrobů obsahovala takovou výbavu, která by umožnila přesnější datování, soustředili jsme se především na stratigrafický vztah hrobových jam a vrstvu planýrky, kterou považujeme z hlediska vývoje terénu v prozkoumané části vnitřního hradiště za klíčovou. Druhou významnou oporou datování jsou pak výplně hrobových jam a v nich obsažené zlomky keramiky a malty (Mařík 2005). Na základě těchto pozorování můžeme na pohřebišti na vnitřním hradišti spolehlivě rozlišit dvě

vývojové fáze. Starší představuje etapu pohřbívání před výstavbou kostela, kdy hrobové jámy jsou překryty vrstvou planýrky. V jejich výplních se nevyskytuje malta a nalezené zlomky keramiky mají výhradně hřebenovou výzdobu. V mladší fázi hrobové jámy naopak porušují vrstvu planýrky a ve výplních se často setkáváme s maltou a s keramikou zdobenou jednoduchým rydlem, převážně rytou šroubovicí.

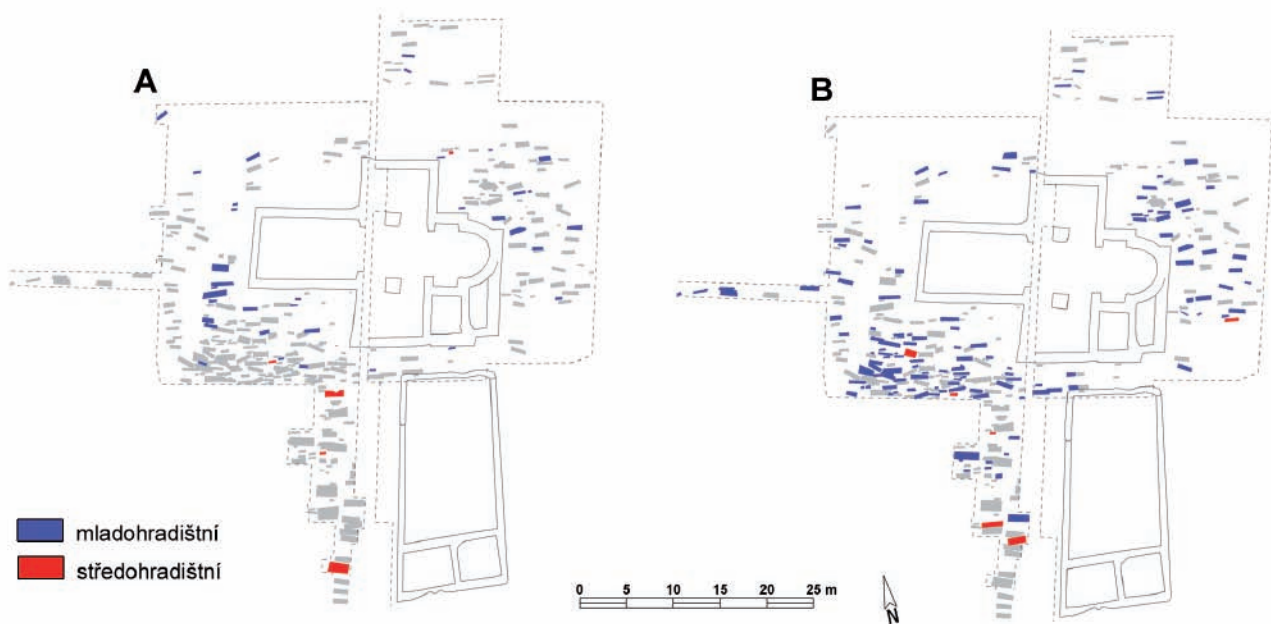
Hroby starší fáze můžeme datovat na základě keramiky jako středohradištní se vyskytují hlavně jižně od kostela a další menší skupinu může předpokládat v severozápadní části pohřebiště. V mladohradištním období, se pohřebiště rozrostlo kolem celého kostela, přičemž na jižní straně jsou doloženy četné superpozice s hroby ze staršího období.

5.2.3. Předhradí, sonda 6a. Nachází se na západním výběžku předhradí na terénní šíji spojující předhradí s vnitřním hradištěm. Středohradištní osídlení zde bylo překryto vrstvou vyrovnávací navážky, která obsahovala mj. velké kusy mladohradištních nádob. Na navážku byla rozprostřena 6–17 cm mocná vrstva drobného opukového štěrku promíchaného se střepy. Nálezová situace vykazuje shodné rysy s planýrkou zachycenou na vnitřním hradišti (Princová – Mařík 2006).

5.2.4. Předhradí, sonda 28a+b. Vrstva 5, která tvořila součást výplně vnitřního hradebního příkopu, obsahovala denár Bořivoje II. z třetí fáze jeho vlády (1118–1120). Společně s denárem byl z vrstvy 5 a stratigraficky starší vrstvy 6 získán početný soubor keramiky (obr. 10) se vzhůru vytaženými okraji (Justová 1985).

5.2.5. Předhradí, sonda 236. Na jižním okraji předhradí v místě předpokládaného průběhu opevnění bylo na ploše 120 m², porušené neoprávněnými rozsáhlými úpravami terénu, zachyceno 1–1,5 m mocné souvrství, datované mladohradištní keramikou a spočívající na vrstvě obsahující keramikou střední doby hradištní (obr. 6). Destrukce kamenných částí opevnění se zachovaly minimálně, a proto jejich vztah k celkovému stratigrafickému vývoji archeologického terénu je v tomto případě problematický (Mařík 2006).

5.2.6. Předhradí, sonda 250. Superpozice objektů 4 a 21 dokumentuje nejmladší horizont raně středověké Libice. V mladším objektu 4, který porušoval objekt 21, byl nalezen početný soubor keramiky se vzhůru vytaženými okraji. Výplň objektu 21 obsahovala výhradně mladohradištní keramikou – „keramikou slavníkovské fáze“ (Mařík – Tomášek 2000).

Obr. 12 Libice nad Cidlinou – pohřebiště na vnitřním hradišti. A – hroby starší a mladší fáze podle stratigrafie. B – hroby mladší starší a mladší fáze podle keramiky ve výplni hrobové jámy.

5.2.7. Předhradí, sonda 265/6 a 265/7 (obr. 7). V obou sondách situovaných na jižním okraji předhradí vedených od hrany říční terasy směrem dolů do inundace byla zjištěna analogická nálezová situace. Nejstarší horizont osídlení představovaly vrstvy datované středohradištní keramikou, které se nacházely v horní části obou sond. Mladší stratigrafické horizonty byly zastoupeny dvěma po sobě jdoucími vrstvami opukových kamenů datovanými do mladohradištního období, které byly předběžně interpretovány jako dvě fáze destrukcí kamenných částí opevnění. V dolní části sondy ležely tyto destrukce na povodňových sedimentech, které obsahovaly směs středohradištní a mladohradištní keramiky (Mařík 2006).

5.2.8. Předhradí, sonda 267h zachycuje superpozici zahloubeného obydlí s keramikou pražského typu a středohradištního sídlištního objektu. Oba zahloubené objekty překrývá vrstva s mladohradištní keramikou (obr. 13, 14).

5.3. Časně slovanské a starohradištní období.

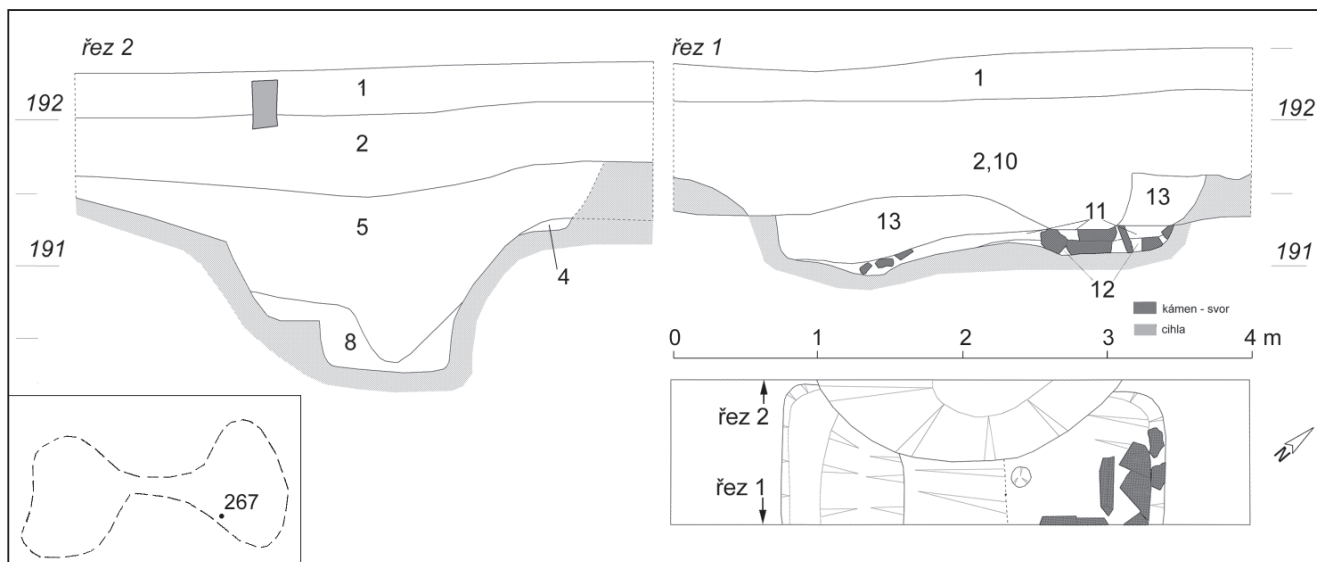
Nejstaršími doklady raně středověkého osídlení v libické aglomeraci jsou nálezy keramiky pražského typu v jihozápadní části pozdějšího předhradí (Princová – Justová 2003; obr. 1: 1). Z vnitřního hradiště pochází pouze ojedinělý nález pěti nezdobených zlomků keramiky pražského typu ze zásypu hrobu 163 (Turek 1978, 65). Většina nálezů z tohoto období v intravilánu dnešní Libice byla druhotně přemístěna do mlad-

ších nálezových situací. Zahloubené objekty (celkem 5) pocházejí z pěti sond: 1a, 3g, 4a, 30a a 267/h, které svým rozsahem pokrývají plochu kruhu o poloměru cca 50 m, což vede k domněnce, že se jednalo o jediné sídliště. Tomuto předpokladu odpovídá i skutečnost, že veškerá nalezená keramika je nezdobená a morfologií okrajů nádob odpovídá prvním dvěma fázím sídliště v Roztokách u Prahy (Kuna – Profantová a kol. 2005, 211–218).

Patrně o něco mladší pak jsou nálezy z pravého břehu Cidliny, kde byly lokalizovány pozůstatky minimálně dvou sídlišť: v poloze *Na stělnici* a v sondě 320 na katastru sousedního Kanína. Z katastru této obce pochází také další nález jedné nádoby (Tab. 69: 4). Keramika z obou zmíněných sídlišť představuje fázi II–III sídliště v Roztokách s obtížně rozlišitelným přechodem k starohradištnímu období, kterou by bylo možné synchronizovat s druhou fází raně středověkého sídliště v Březně u Loun (Pleinerová 2000, 41). V sídlištních situacích jak na vnitřním hradišti tak i na předhradí se starohradištní keramika až na výjimky nevyskytuje, což dovoluje předpokládat určitý hiát předcházející intenzivnímu středohradištnímu osídlení.

5.4. Středohradištní období (1. fáze)

Při hledání počátků Libice jako mocenského centra se lze v prvé řadě opřít o výbavy hrobů z pohřebiště v Kaníně a na vnitřním hradišti, kde se vyskytují šperky ovlivněné pozdním velkomoravským šperkařstvím jako jsou hrozníčkovité a košíčkovité náušnice

Obr. 13 Libice nad Cidlinou – předhradí, sonda 267h (2004). Superpozice časně slovanské zemnice (vrstvy 11-13) a objektu ze střední doby hradištní (vrstva 5-4, 8), oba objekty jsou překryty mladohradištní kulturní vrstvou (2, 10).

nebo gombíky (Kanín: 48, 133, 148, 153 a 189; vnitřní hradiště: 96c, 130, 134, 158, 159, 164, 238, 245a, 268). Pouze v Kaníně (hrob 148) se vyskytly dva gombíky společně s keramikou a miniaturní nádobkou zdobenou hřebenovými vpichy (tab. 47).

Charakteristickým znakem keramiky středohradištní fáze je hřebenová výzdoba v podobě vpichů a několika násobných vlnic (viz kapitola 5.1.). Z hlediska vývoje keramiky v sousedních regionech odpovídá libická středohradištní keramika nálezům mladšího klučovského horizontu (Bubeník 1998) a nejstaršímu horizontu osídlení na Pražském hradě (Boháčová 2001).

Tato keramika se vyskytla ve výplni zahloubených objektů na celé ploše předhradí, nicméně současný stav zpracování archeologických výzkumů nedovoluje stanovit místa s větší či menší kontrakcí sídelních aktivit v tomto období. S obdobnou situací se setkáme i na vnitřním hradišti, kde jsou hlavním zdrojem informací povrchové sběry⁴³. Na tomto místě zbývá poznamenat, že dosud nedeřešenou otázkou je datování nejstaršího opevnění hradiště. Vrstvy datované středohradištní keramikou se podařilo nalézt ve většině řezů opevněním v linii lemující okraj jižní poloviny předhradí (srov. Mařík 2006). Avšak pouze v případě sondy 2 bylo možné je jednoznačně interpretovat jako pozůstatky konstrukčních prvků hradby (Princová – Mařík 2006).

5.5. Mladohradištní období (2. Fáze)

Pro datování mladohradištního období je určující tzv. *keramika slavníkovské fáze*⁴⁴ (Princová – Justová 1994), jejímž typickým výzdobným prvkem je rytá šroubovice na horních dvou třetinách nádoby, doplněná na podhrdlí pásem hřebenových vpichů, jednoduchých vrypů, jednoduchou nebo několikanásobnou vlnicí. Ve srovnání s předchozím obdobím se mnohem častěji vyskytuje oxidačně pálená keramika s typickou jasně červenou až červenohnědou barvou. Keramická hmota obsahuje četná drobná zrnka slídy, která jsou obvykle větší než v předchozím období, nepřesahují však 1 mm. Stejně jako v předchozím období jsou stopy obtáčení patrné jen na vnější straně nádob, zatímco zevnitř je obtáčen pouze okraj a na zbývající části pozorujeme vertikální rýhy a žlábků (Turek 1966–68, např. obr. 11b, 12a, 13a). Společně s tzv. keramikou *slavníkovské fáze* se vzácně objevuje i keramika stře-dočeského výrobního okruhu s kalichovitou profilací okraje (obr. 14: 6).

Přechod mezi stře-do- a mladohradištní keramikou, který se podařilo v libické aglomeraci zachytit hned na několika místech je poměrně výrazný a pravděpodobně znamenal také výraznější změnu pro život na celé lokalitě. Tento předpoklad podporuje také nález vyrovnávací vrstvy v prostoru kostela a pohřebiště na vnitřním hradišti a v sondě 6a na předhradí. Tato vrstva překryla starší fázi pohřebiště i zahloubené sídelní objekty a jednoznačně tak oddělila dvě výrazné etapy vývoje hradiště. Zásadní změnu pak představuje stavba kostela, jehož základy byly do vyrovnávací vrstvy zahloubeny.

⁴³ Výsledky analytických povrchových sběrů provedených v roce 2008 nebyly zatím publikovány.

⁴⁴ Viz kapitola 5.1.

Další vývoj keramiky v mladohradištním období je dosti nejasný. Drobné rozdíly v profilaci okrajů, jako je především mírně vytažená horní hrana (*Šolle* 1969, obr. 57, sk. B+D), mohou být pokládány za přechod k pozdně hradištní keramice se vzhůru vytaženým okrajem, avšak na libickém hradišti nedispонуujeme žádným stratifikovaným souborem, který by mohl tento předpoklad potvrdit. Jak se však ukázalo na materiálu z Kouřimi – Sv. Jiří a Sv. Klimenta (viz kapitola 5.1.1.), jako velice perspektivní se z hlediska chronologie jeví statistické zpracování těchto mladohradištních keramických souborů.

V mladohradištním období dochází také k řadě změn na pohřebištích mimo opevněný areál hradiště. Při úpravách hrobové jámy je dřevo nahrazováno opukovými kameny, hroby jsou namísto nepravidelných skupin uspořádány do víceméně pravidelných řad, což je nejlépe patrné na západním a jižním okraji pohřebiště Kanín II. Přechod k řadovým pohřebištím zároveň představuje závěrečnou etapu vývoje pohřebiště mimo opevněný areál.

5.6. Mladohradištní až pozdně hradištní období (3. fáze)

Nejmladší a také archeologicky zatím nejméně poznanou je poslední fáze existence libického hradiště. V sídlištním materiálu toto období reprezentuje zatím jen několik souborů keramiky se vzhůru vytaženým okrajem (okraje typu E, *Šolle* 1969). Tvarově jsou zastoupeny pouze hrncovité nádoby, vzácně misky, pokličky a také fragmenty velkých tuhových zásobnic s kyjovitým okrajem (obr. 10:15,16).⁴⁵ Naopak zcela postrádáme džbány a trojnožky, které tento typ okrajů provázejí v pozdější, již vrcholně středověké fázi jejich výskytu (*Klápště – Tomášek* 2000). Ve srovnání s předchozím obdobím je patrná výrazná změna technologie. Stopy obtáčení jsou patrné z vnější i vnitřní strany v celé výšce nádoby. Materiál si i nadále zachovává vysoký podíl velmi hrubého písčitého ostřiva. Typická jsou také četná zrnka a šupiny slídy dosahující velikosti až 3 mm (*Princová – Mařík* 2006).

Podobně jako v případě sídlištních nálezových situací disponujeme jen minimem informací o pohřebištích. Části pohřebiště, které můžeme datovat nejdříve do mlado- pozdně hradištního období, se objevují výhradně na území předhradí a vnitřního hradiště. Naše poznávací možnosti jsou ztíženy především skutečností, že vhodný datovací materiál jako jsou esovité záušnice, případně mince se vyskytují mini-

málně a na libickém předhradí dokonce došlo k jejich zničení (*Píč* 1893). Druhou nepříznivou okolností je umístění těchto pohřebišť v intravilánu obce, kde byla z větší části porušena pozdějším hřbitovem (kolem kostela Panny Marie) nebo mladší zástavbou (ulice Ke hradišti). Hlavní datovací oporou jsou nálezy kamenných desek překrývajících hroby, které se objevily na pohřebišti na *vnitřním hradišti* a v ulici Ke hradišti (viz. kapitola 6.13).

Náhrobní kameny se vyskytují jak na řadových pohřebištích v Bášti (*Skružný – Sankot* 1985) nebo v Bříze (*Sláma* 1977, 25–26; *Zápotocký* 1965, 230), tak i na hřbitovech u kostelů (Radomyšl; *Nechvátal* 1999). Hlavní indicií pro datování pohřebiště u bývalého kostela Panny Marie je jeho celkový rozsah, které přesahuje původní hřbitovní zeď a v jižním i severním směru překračuje i dnešní uliční čáru a zasahuje do zástavby. To nám umožňuje tuto část pohřebiště datovat do doby předcházející stabilizaci jádra vrcholně středověké vesnice (*Ježek* 1998).

5.7. Absolutní chronologie

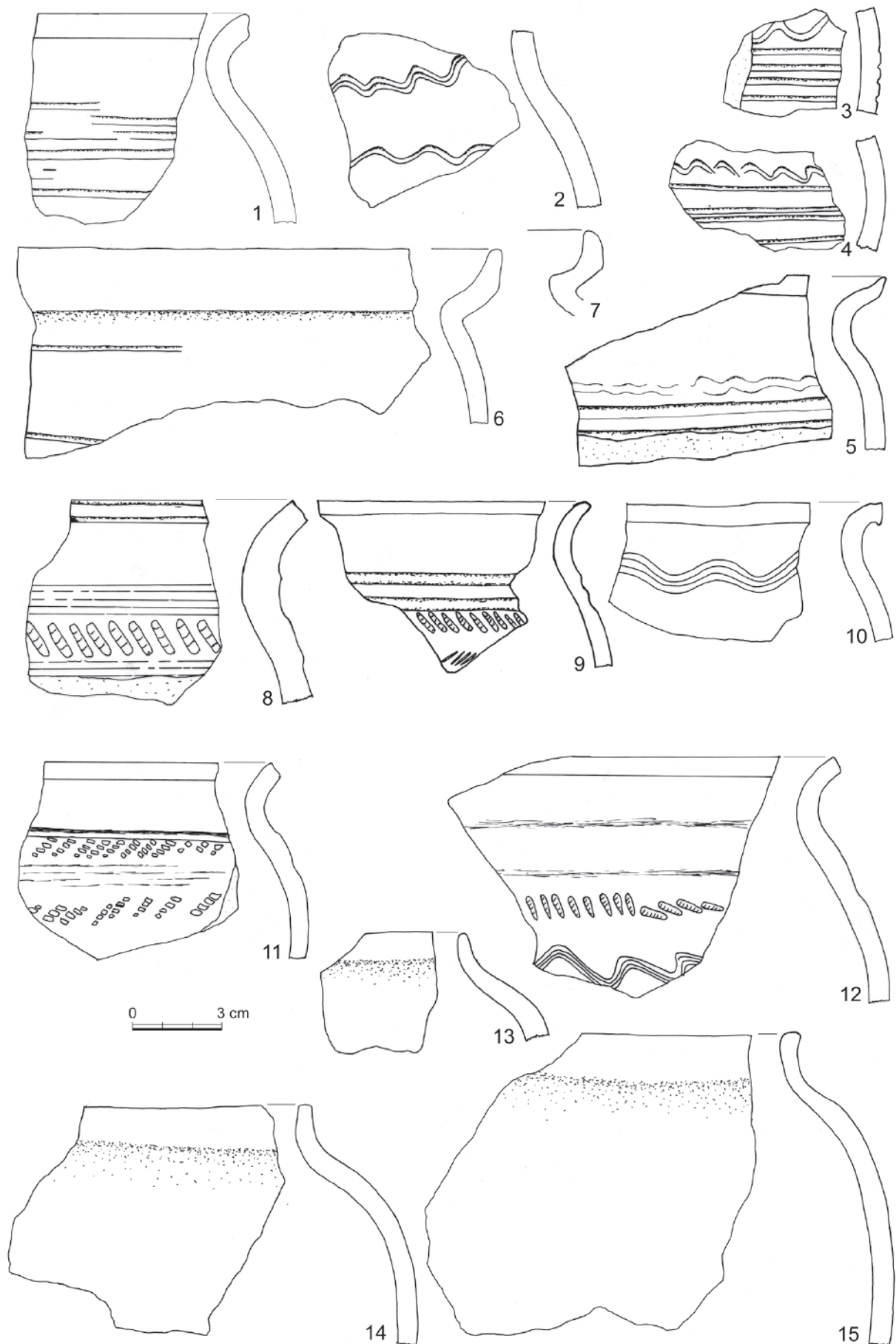
Absolutní datování vývojových horizontů libického hradiště představuje problematickou a v současné době jen částečně řešitelnou otázku. Pro datování počátků hradiště jsou nejvýznamnější oporou nálezy bohatě vybavených hrobů s pozdně velkomoravskými šperky. Tyto hroby indikují přítomnost elity a dovolují tak uvažovat o Libici jako o významném centru. Přestože počátky středohradištní keramiky jsou kladeny hlouběji do 9. století (*Bubeník* 1998), musíme v případě Libice její výskyt vnímat i v souvislosti s výše zmíněnými pohřebišti. Vznik libického hradiště proto nelze klást dříve než do mladší fáze středohradištního období, na přelom 9. a 10. století.

Nástup mladohradištní keramiky, která je na Libici zastoupena tzv. *keramikou slavníkovské fáze*, můžeme v současnosti datovat pouze nepřímo podle keramiky s kalichovitými kraji středočeského výrobního okruhu (*Boháčová* 2001), která se vyskytuje v souborech libické mladohradištní keramiky. Počátky nádob s kalichovitou profilací jsou datovány dendrochronologicky *post quem* nálezy z Pražského hradu v rozpětí první třetiny až poloviny 10. století. Tomuto datování odpovídá i nález tzv. *následné mince* bavorského vévody Jindřicha II. (955–995), který se objevil společně s keramikou tzv. „slavníkovské fáze“ ve výplni zahloubeného objektu na akropoli hradiště (*Turek* 1966–68, 29–30).

Události roku 995, které z pohledu historie představují zásadní zlom ve vývoji lokality, nemůžeme v archeologickém materiálu spolehlivě prokázat. Požárem destruované opevnění, které bylo doloženo

⁴⁵ Zásobnice s kyjovitým okrajem jsou doloženy také v souborech zánikového horizontu budečského hradiště datovaných též denárem Bořivoje II; ražba z let 1100–1107, 1009–1110 (*Bartošková* 1999).

Obr. 14 Libice nad Cidlinou – předhradí, sonda 267h (2004). 1–5 tzv. keramika slavníkovské fáze (vrstva 2, 10), 6 keramika středočeského výrobního okruhu – šedobílá s krupičkovitým povrchem (vrstva 2,10), 8–12 vrstva 5, 13–15 vrstva 11.

v několika sondách, nelze na základě archeologického materiálu datovat přesněji než do mladohradištního období. Naprosto zásadní a snad i lépe doložitelnou v životě libického centra představuje změna v pohřebním ritu, kdy již nejsou nadále využívána pohřebiště mimo opevněný areál a pohřbívání se stěhuje do bezprostřední blízkosti lidských sídel, kde pokračuje v polohách u současné katolické fary, na vnitřním hradišti a nově také v ulici Ke hradišti. K tomu dochází pravděpodobně ještě před nástupem keramiky s mírně vytaženou horní hranou okraje, ale spolehlivější oporou zůstávají velké náhrobní kameny, jejichž nástup je datován do 11. století. Jediný archeologicky dokumentovaný hrob překrytý kamennou deskou s vyrytým křížem byl nalezen na *vnitřním hradišti* (hrob. 73; *Turek 1978*) východně od kostela. Pod deskou byly nalezeny ostatky celkem 6 jedinců, ale pouze 4 z nich (7 b–d, f) tam byly uloženy záměrně; skelety zbývajících dvou pocházejí ze starších porušených hrobů. Výplň hrobové jámy obsahovala zlomky mladohradištní keramiky. Pozornost si v tomto ohledu zaslouží přibližně 4 m vzdálený a souhlasně orientovaný hrob 71 s denárem Břetislava I.

Zásadním předělem ve vývoji keramiky v mladší až pozdní době hradištní je nástup vzhůru vytažených okrajů reprezentujících poslední fázi existence hradiště. Na Libici se objevuje tato keramika mimo jiné ve vrstvě překrývající destrukci vnitřní hradební zdi (sonda 2) a ve výplni vnitřního hradebního příkopu (sonda 28). Právě v sondě 28 byl ve vrstvě 5 společně s keramikou se vzhůru vytaženými okraji nalezen též denár Bořivoje II., ražený v třetím období jeho vlády (1118–1120). Velmi početný soubor keramiky se vzhůru vytaženými okraji obsahovala ve vnitřním příkopu v sondě 28 vrstva 6, na níž vrstva 5 s denárem Bořivoje II. spočívala (obr. 10:18). Vzhledem k tomu, že se zmíněná keramika je evidována zatím jen v několika sondách (28, 74, 250, vzácně v sondě 2), je možné, že se s ní na Libici setkáváme v době jejího nástupu. Posledním známým datem, které se vztahuje k libickému hradišti je rok 1130, kdy je v listině Soběslava I. zmíněno jako civitas (CDB I, 133). Nicméně samotná proměna regionálního centra v běžné venkovské sídliště, kterou můžeme předpokládat v průběhu druhé poloviny 12. století, nemá žádný výrazný odraz v archeologických pramenech.